

De theorie van het ronddolen

In een gesprek met Kublai Khan¹ zegt Marco Polo dat hij, door de weg kwijt te raken in onbekende verre steden, des te meer begreep van de andere plekken die hij had doorkruist om daar te komen. Telkens als hij op een nieuwe plek aankwam vond hij iets in het verleden, waarvan hij nog niet wist dat het bestond.²

Ronddolen is een vreemd woord. Het impliceert, zoals Marco Polo beschrijft, iets dat alle kanten op kan gaan zonder een bestemming zoals ook zwerven en rondtrekken dat doen. In dit geval wil ik mij beperken tot het zwerven in de stad. Voor het rondwandelen in de stad bestaat een aparte theorie met een traditie die teruggaat tot 1770. Jean-Jacques Rousseau, Charles Baudelaire, Guy Debord en Francis Alÿs, ze waren allen geïnspireerd door het 'ronddolen'. In 1770 schreef Jean-Jacques Rousseau voor het eerst over het fenomeen wandelen. Hij 'ontdekte' het wandelen om van de natuur te genieten. Volgens Rousseau is wandelen een eenzame bezigheid: men wáánt zich eenzaam.³ Tijdens zijn wandelingen voelt Rousseau zich vrij en onthecht genoeg om onbekommerd te denken. Het zijn die alledaagse gedachten die de beste toegang vormen tot wat en wie hij werkelijk is. Deze gedachten zouden kunnen leiden tot het schrijven van een authentiek zelfportret. Wellicht heeft hij te lang gewacht met de uitvoering van dit plan want naarmate zijn einde nadert, voelt hij zijn verbeeldingskracht en levensgeest afnemen. Het is voor hem gemakkelijker geworden om herinneringen op te roepen dan om tot nieuwe ideeën te komen. Deze beperking leidt tot een nieuw besef: wie zich in zichzelf terugtrekt, leert dat 'het zelf' genoeg kan zijn. Doordat hij op zijn

¹ In 1271 stichtte Kublai Kahn de Yuan Dynasty. Hij regeerde over Mongolië en China.

² Voice-over transcript *Facing Forward*, video Fiona Tan, 1999.

³ Jean-Jacques Rousseau, 2006, [p.89](#).

wandelingen door niets wordt gehinderd of afgeleid, kan Rousseau 'geheel mijzelf en van mijzelf' zijn.⁴

De figuur van de flâneur (iemand die door in de stad te lopen de stad ervaart) wordt rond 1850 voor het eerst beschreven door Charles Baudelaire. Het flaneren was volgens hem de moderne levensvorm bij uitstek: de moderne mens flaneert over drukbevolkte boulevards, langs de anonieme massa. De flâneur, die alles met een gepaste afstandelijkheid aanschouwt, wordt gezien als hét product van de moderniteit. Het wandelen door de stad speelt een belangrijke rol in het begrijpen, het deelnemen en het vastleggen van de stad. Waar Rousseau zichzelf afzondert tijdens zijn wandelingen, wil Baudelaire juist zoveel mogelijk communicatie en interactie met zijn omgeving uitlokken. De stad is een eerste vereiste voor de flâneur. Voor Rousseau is de stad meer een onderdeel van de natuurlijke wereld.

Geïnspireerd door o.a. Rousseau en Baudelaire ontstaat een eeuw later de groep van de Internationale Situationisten. Opgericht in 1958 streefden de Situationisten ernaar om een toestand van voortdurende maatschappelijke revolutie te creëren. Dit deden zij door middel van het uitvoeren van ontregelende situaties en happenings. De naam Situationisme komt voort van het idee dat elke generatie zich in een situatie bevindt die ontstaan is door de vorige generatie en waartegen zij zich moet verzetten zodat er een permanente revolutie komt tegen het gezag. Guy Debord (kunstenaar en oprichter van deze groep) richt zich, evenals veel andere Situationisten, op de stad. Hun zogenaamde *dérive* (afdrijven/afdwalen) is een variant op Baudelaire's flaneren. Debord beschrijft de *dérive* als het lopen in de stad zonder een specifieke bestemming, om zich zo opnieuw over te kunnen geven aan de prikkels van de omgeving en de daarmee gepaard gaande

⁴ Pascal Digital, 26 april 2011.

ontmoetingen. Het ronddolen zonder specifieke bestemming en jezelf expres proberen te verliezen in de stad zou een radicaal nieuwe ervaring van de stad mogelijk maken. Deze manier van wandelen was een methode om de stad als ontregelend en inspirerend te ervaren.⁵

Tijdens de *dérives* maakten Debord en zijn navolgers dagen- of nachtenlange zwerftochten door Parijs. Langs braakliggende terreinen, nachtkroegen en Arabische buitenwijken. Het waren omzwervingen die een ander gezicht van de stad openbaarden, chaotisch en onvoorspelbaar. Het ronddolen is te beschrijven als een techniek om vluchtig wisselende omgevingen te doorkruisen. "Wanneer één of meerdere personen zich aan het ronddolen wijden, zien zij voor kortere of langere tijd af van hun normale verplaatsings- of handelingsmotieven, van hun eigen relaties, werk en vrije tijdsbesteding, om zich over te geven aan de prikkels van de omgeving en de daarmee gepaard gaande ontmoetingen".⁶ Om bewust verwarring te creëren wandelden de Situationisten met de plattegrond van Parijs in Berlijn rond. De tochten kregen betekenis doordat ze voortaan op poëtische wijze een existentiële verwantschap met plekken uit de stad blootlegden. Bij deze *dérives* was nooit veel publiek aanwezig om te voorkomen dat er een spektakel ontstond. Voor de Situationisten waren hun wandelingen ervaringen van architectuur en stadscultuur en zij zagen deze bezigheden niet als 'kunstwerken'.⁷ De Situationisten vielen op die manier niet op en vervulden hun missie om kunst te laten oplossen in het dagelijks leven.

Op basis van hun dwaaltochten kon een psychogeografische kaart worden getekend. De psychogeografie is een inventarisatie van de effecten van de leefomgeving op het individu, met als doel

⁵ IDeA :Lexicon v/d Subversiviteit, 18 oktober 2011.

⁶ De Groene Amsterdammer, 10 november 2001.

⁷ Cuauhtemoc Medina, Russell Ferguson, Jean Fisher, 2007, p.77.

een uitgangspunt te creëren voor toekomstige stedelijke ontwikkeling. Bovendien probeerden zij deze ideeën toe te passen in een strategie die het scheppen van een totaal andere stedelijke leefomgeving tot doel had. Het scheppen van een dergelijke leefomgeving diende gebaseerd te zijn op gemoedstoestanden van de vrije burger, en niet van bovenaf te worden opgelegd.⁸ Hun idee was dat de nieuwe steden met een minimum aan comfort en veiligheid gebouwd zouden moeten worden. De nieuwe steden zouden door de bouw van symbolische bouwwerken dromen en gebeurtenissen uit verleden, heden en toekomst uitbeelden. Deze utopie van een nieuwe stad is een stad waarin de wijken stemmingen ensceneren. De wijken van deze stad zouden kunnen overeenstemmen met verschillende gevoelens waardoor je toevallig getroffen wordt in het dagelijkse leven. Een opsomming die opvallend is, is een catalogus van emotionele stadsdelen: De Bizarre Wijk, de Gelukkige Wijk, speciaal bedoeld om in te wonen, de Edele en Tragische Wijk (voor brave kinderen), de Historische Wijk (musea en scholen), de Nuttige Wijk (ziekenhuis en gereedschapswinkels), de Onheilspellende Wijk. "De belangrijkste bezigheid van de bewoners zal bestaan uit het ronddolen. In dit visioen wordt iedereen die zich door een totaal veranderlijk stedelijk landschap laat stimuleren nomade en surrealistische consument".⁹

Tussen de hedendaagse kunstenaars die zich bezighouden met de stad neemt Francis Alÿs een prominente rol in. Zijn werk sluit in meerdere opzichten aan bij de strategieën van de Situationisten. De kern van het werk van Alÿs wordt gevormd door de vele wandelingen die hij sinds het begin van de jaren negentig maakt in het centrum van Mexico-stad. De straten van deze miljoenenstad vormen zijn werkterrein. Tijdens zijn wandelingen mengt hij zich in

⁸ STIPO, 18 oktober 2011.

⁹ Zweifel, Stefan, Juri Steiner en Heinz Stahlhut, 2006, [p.6](#).

het leven van de stad door het uitvoeren van acties, die hij in foto's en videowerken documenteert. Alÿs begint als een observerende buitenstaander, een toerist in een vreemde drukke stad. Hij wandelt om de stad te leren kennen.

"Het lopen in mijn video's is tegelijkertijd een voortvloeiende van de omstandigheden in mijn leven. Toen ik in Mexico arriveerde, was wandelen de enige mogelijkheid om de chaotische omgeving waarin ik terecht was gekomen, te leren kennen. Je bent op zoek naar contact met de buitenwereld, maar belandt in een zelf gecreëerd universum. Van lopen word je oplettend en alert. Het is meer een houding dan een activiteit, je raakt erdoor in een eigen ketting van gedachten. Ook omdat ik de verleidingen van een *Blackberry* nog steeds heb kunnen weerstaan".¹⁰

Het is Alÿs het meest te doen om de mythevorming die na een actie overblijft. In deze moderne tijd hebben steden volgens hem mythen nodig om niet te vervallen in gevoelloosheid en kille efficiëntie.¹¹ Mexico-stad bleek een metafoor voor de mislukking van het modernisme.¹² Alÿs verzet zich tegen de grondprincipes van stadsplanning en het begrip van modernisering als maatschappelijke constructie. De wandelingen bekritisieren de universele en geclassificeerde stedelijke ruimte. Wandelen is voor hem een staat waarin hij alert kan zijn voor alles wat hij ziet of hoort. Met een oeuvre vol lopende mensen voegt Alÿs zich in de traditie van het ronddolen. Rousseau schrijft dat "wie zich in zichzelf terugtrekt, leert dat *het zelf* genoeg kan zijn."¹³ Tijdens Alÿs' dwaaltochten speelt 'het zelf' een rol, maar zeker niet de hoofdrol. Dwalen gaat juist over het alert worden op de omgeving en die gebruiken tijdens het maakproces. De manier waarop Alÿs werkt is

¹⁰ Wido Smeets, 3 maart 2011

¹¹ Lynne van Rhijn, september 2008.

¹² Cuauhtemoc Medina, Russell Ferguson, Jean Fisher, 2007, p.63.

¹³ Pascal Digital, 26 april 2011.

ondanks veel overeenkomsten met Baudelairs theorieën niet hetzelfde. De flâneur aanschouwt de stad met gepaste afstandelijkheid, terwijl Alÿs de stad juist niet met een gepaste afstandelijkheid wil aanschouwen. Hij wil (onder)deel van de stad worden.

Ronddolen kan, zoals dat bij de Situationisten en Alÿs te zien is, als een centraal thema binnen de kunst en de literatuur gezien worden. Het ronddolen van de Situationisten heeft daarnaast ook politieke connotaties. Zij wilden op een poëtische wijze aan wereldverbetering doen. Hoewel hun missie om kunst op te laten lossen in het dagelijks leven moeizaam verliep, hebben ze veel losgemaakt bij andere kunstenaars en levensdenkers. Hiske Zomer merkt op: "Dat de wandelingen van de Situationisten niet opvielen maakte hun verzet tegen het spektakel¹⁴ symbolisch sterk, maar in praktisch opzicht ondermijnden ze hiermee juist hun revolutionaire ambities".¹⁵ De theorie van het ronddolen gaat tegen de sociale, fysieke en psychische uitwerkingen van de moderne maatschappij in, maar de subversieve acties van de Situationisten bleven voor een groot publiek onzichtbaar. De verhalen, beelden en interventies die de kunstenaar ons over de stad vertelt zijn nodig om de vergeten schoonheid die de stad bezit te tonen.

De haastige wereld, die alsmaar meer en sneller wil, dreigt ons van onze ledematen en zintuigen te beroven. Door alle moderne vervoersmiddelen zoals de auto, het vliegtuig en de trein zijn we de benenwagen bijna vergeten. We lijken de schoonheid van het dagelijks leven te negeren. Op weg naar de Albert Heijn luisteren we niet meer naar de vogeltjes die fluiten, maar naar een

¹⁴ Het spektakel wordt ook wel vertaald als schouwspel. In de spektakelmaatschappij, schrijft Debord, is "de waarneembare wereld vervangen [...] door een keur van beelden die erboven staat," terwijl deze beelden gepresenteerd worden "als het waarneembare bij uitstek."

¹⁵ Hiske Zomer, 2006, p.44.

nieuwe hit van Lady Gaga. We kunnen er echter ook voor kiezen om naar de wereld om ons heen te kijken en de schoonheid van bijvoorbeeld een afgebroken ijshoorntje, liggend in een roze plas gesmolten ijs, te zien.

Op basis van de theorie van het ronddolen kun je een nieuwe betekenis aan de stad geven en meer van het echte leven te zien krijgen. In het artikel '*De spektakelmaatschappij - de actualiteit van Guy Debord*' schrijft Sander Pleij "Het spel kan situaties creëren die het echt belangrijke even blootleggen. De rationele wereld van de werkende mens kan bestreden worden door er de spelende mens tegenover te zetten".¹⁶

Dwaaltochten staan dus toe om op een intuïtieve manier nieuwe wegen te vinden. Je gaat, door middel van je verbeelding, op ontdekkingstocht. Kunst zorgt ervoor dat je uit de sleur van de routine stapt. Je kunt opeens nieuwe dingen tegenkomen in een straat die je je leven lang elke dag doorkruist. Die mentale wereld kan samen smelten met de fysieke wereld, de stad waarin je zwerft. Alles wat we zien, is in zekere zin de buitenkant van de binnenkant. Op die manier kan de stad een weerspiegeling van ons worden. Het leven vindt niet slechts *in* een omgeving plaats, maar door de interactie ermee. We zijn als het ware betrokken bij een ritmische dans met onze stad. Het is daarom van belang dat we elkaar ruimte geven om innerlijke dwaaltochten te maken, zodat ook de interactie met de buitenwereld groter wordt. Ideeën en plannen die een kunstenaar heeft, vormen vaak alleen maar de toegangsdeur voor een wereld waarin die ideeën en plannen niet meer bestaan. Wat er achter de toegangsdeur zit is niet belangrijk. De ontdekking van de weg erheen, de route is relevant, niet het bereikte eindpunt.

¹⁶ Sander Pleij, 10 november 2001.